

InDret

Exoneració de responsabilitat dels agents de la construcció per vicis del sòl previsibles

Comentari a la STS, 1a, 21.2.2003

Oliver García Muñoz
Facultat de Dret
Universitat Pompeu Fabra

Working Paper núm: 173
Barcelona, octubre de 2003
www.indret.com

Al 1986 els agents demandats van construir quatre naus industrials sobre el terreny propietat de l'entitat promotora "BCD Societat Anònima", en Palau de Plegamans, Barcelona. El 1990, els arrendataris dels immobles advertiren profundes esquerdes i fissures al solat per ruptura del paviment i en murs perimetrales. Constitueixen fets provats en el cas que la mateixa tipologia d'esquerdes és apreciable en d'altres edificacions properes a la zona. A més, ha quedat acreditat que el tècnic projectista no elaborà personalment ni encarregà per compte d'altri cap estudi geològic del sòl, tot i que va realitzar tastos i va observar les recomanacions dictades per una empresa especialitzada que, al 1985, un any abans de l'execució de les obres en litigi, va dur a terme un estudi geològic de la zona amb motiu d'una edificació confrontant. Els adquirents de les naus industrials exerceixen acció de responsabilitat contractual per ruïna progressiva en la construcció, derivada d'un vici del sòl, ex art. 1591 Cc i sol·liciten condemna a dur a terme les obres de reparació necessàries per a corregir els defectes denunciats i a satisfer una indemnització per danys i perjudicis causats, a determinar en execució de sentència. La demanda es dirigeix contra l'entitat promotora de les obres, l'enginyer industrial projectista i director, Ramón C., l'entitat contractista "Industrial Catalana de Construccions, SA" i contra els aparelladors José Mª C., Juan D. i Ramón B. Segons els actors, els defectes denunciats es deuen a diferents concauses relacionades entre si; fonamentalment, a una falta de fonaments sòlids capaços de suportar el pes de l'edifici i a no haver previst el tècnic projectista la naturalesa del solar, pròxim a la Riera de Caldes, per on discorren conductes aquífers subterranis. Els demandants al·ludeixen no sols a un vici de projecció sinó també de la direcció facultativa de les obres, imputable tant al seu director com als directors tècnics o aparelladors demandats per omissió de vigilància deguda, perquè no advertiren la falta de solidesa dels fonaments en el transcurs de la seva execució.

La Sentència del Jutjat de Primera Instància núm. 3 de Sabadell, de 21 de novembre de 1995, rebutja les excepcions de falta de legitimació passiva i de consorci passiu necessari denunciades i desestima finalment la demanda. La Sentència de l'Audiència Provincial de Barcelona, Secció 14a, de 5 de maig de 1997, confirma l'absolució, de la mateixa forma que la Sala 1a del Tribunal Suprem, mitjançant Sentència de 21 de febrer de 2003 (Ar. 2135), MP: *Xavier O'Callaghan Muñoz*.

El TS reitera l'absolució dels agents de la construcció demandats per falta de relació causal entre la seva cautelosa i previnguda actuació, mitjançant adequades recomanacions, càlculs i dissenys apropiats a les circumstàncies, i el resultat danyós, que, segons la Sala 1a, obeeix a un vici del sòl imprevisible, donats els insòlits aquífers subterranis a la zona. Així doncs l'exoneració dels tècnics demandats es justifica en la concurrència d'un fet aliè a l'actuació professional, en aquest cas, en la força major.

La força major i el cas fortuït, com a causes genèriques d'exoneració de responsabilitat civil, a les que al·ludeix l'article 17.8 de la Llei 38/1999, d'Ordenació de l'Edificació, han de posar-se en relació tant amb la causalitat com amb els deures de prevenció i la culpa, paràmetres d'imputació subjectiva de responsabilitat. Encarna Roca¹ entén que aquells supòsits que exclouen la culpa de l'agent material ocasionen una interferència en la relació de causalitat, la qual cosa impedeix que l'autor aparent pugui ser imputat pel dany causat.

¹ ROCA TRÍAS, ENCARNAS, *Derecho de Daños, textos y materiales*, Tirant lo Blanch, 3a ed., Valencia, 2000, pàg. 144.

A la doctrina jurisprudencial sobre els criteris d'imputació subjectiva en la responsabilitat dels agents de la construcció per vicis ruinògens, observem com per apreciar la falta de diligència i imputar la consegüent responsabilitat s'han tingut en compte factors de diligència com són la previsibilitat del risc de producció d'un dany (deure prevenir el dany previsible) i l'evitabilitat del dany previsible i evitable.

Sempre que el vici o defecte en la construcció sigui previsible per al tècnic, haurà aquest de respondre dels danys causats, tenint en compte que la diligència que es requereix en l'actuació de l'agent de l'edificació com a professional difereix de la continguda a l'art. 1104.2 Cc, ja que no consisteix aquella en la normal previsió exigible a un home acurat sinó que es defineix per l'especialitat dels coneixements, perícia i garantia tècnica i professional que caracteritza l'activitat del tècnic a l'obra (*diligència professional*).

En atenció a l'especial diligència professional, la tasca de projecció de l'obra requereix el deure ineludible de dur a terme en el projecte un estudi detallat de les característiques del terreny en què es pretengui edificar, estudi geotècnic que es preveia anteriorment amb caràcter facultatiu (article 1 Decret 462/1971, d'11 de març) i que és avui obligatori per a la majoria d'obres (EHE-98, Instrucció de Formigó Estructural, Reial Decret 2661/1998, d'11 de desembre). Malgrat això, fins i tot quan l'esmentat estudi no sigui preceptiu, l'arquitecte projectista haurà igualment d'estudiar les característiques del terreny on es projecti l'obra per a evitar eventuais responsabilitats (SSTS, Sala 1a, 10.6.1986 -Ar. 3382- i 31.10.1990 -Ar. 8276-), exigència que deriva de l'objectivació de la responsabilitat per culpa dels professionals de la construcció. En els casos en què se succeeixin vicis del sòl estarem en un dels supòsits o espècie que s'integra en el que es coneix genèricament com "vicis del projecte". En una Sentència de l'Audiència Provincial de Tarragona (Secció 3a, 11.7.2002 -Ar. 244597-) es puntualitza al respecte que "la normal previsió exigible al tècnic arquitecto director de la obra no cabe confundirla con la simple diligencia de un hombre cuidadoso, sino que es aquélla obligada por la especialidad de sus conocimientos y la garantía técnica y profesional que implica su intervención en la obra, siendo esta especial diligencia la que debe serle exigida, incluyendo, claro está, en sus deberes el conocimiento y estudio de las particulares condiciones del terreno sobre el que se edifica y el estudio de la carga no excesiva que el suelo debe soportar para evitar desplazamientos" (FJ. 3r).

Són nombrosos els casos en què un vici del sòl per falta d'un estudi geotècnic de les característiques del terreny on va a construir-se es tradueix en un defectuós fonament de l'immoble, tal i com succeeix al cas analitzat, la qual cosa acostuma a donar lloc a esquerdes i fissures ruinògenes a l'edifici construït (STS, Sala 1a, 24.4.1997 -Ar. 3396- i SSAAPP Alacant, Secció 5a, 15.3.2002 -Ar. 140048-, SAP Almeria, Secció 2a, 18.2.2002 -Ar. 115576-, SAP Cuenca, Secció 1a, 5.4.2001 -Ar. 180126-, SAP Màlaga, Secció 5a, 13.12.2000 -Ar. 2001/130980-).

L'omissió que en tot cas podria imputar-se en relació amb la falta d'estudi geotècnic en el cas comentat fa referència a l'absència d'una adequada previsió de l'existència d'aqüífers subterranis a la zona, que comporten una alteració específica de la naturalesa i per tant, de la composició, estabilitat i resistència del terreny edificable, de la mateixa forma que succeeix en molts dels

supòsits que resolen sobre vicis del sòl concretats en la falta de previsió de pujades del nivell freàtic del sòl o de pous i canals d'aigua al subsòl:

Per exemple, la STS, Sala 1a, 18.6.1998 -Ar. 5066- (que aprecia causalitat concurrent en la producció de l'esdeveniment danyós, determinada per dos cursos causals, un pou cec i un vici del sòl en el projecte tècnic) o les SSAP Alacant, Secció 5a, 30.3.2001 -Ar. 155854- (en què el vici del sòl es concreta en la falta de previsió de les probable fluctuacions del nivell freàtic, perquè el projecte no detalla la solució constructiva de la impermeabilització) i Ciudad Real, Secció 2a, 10.7.2000 -Ar. 107203- (segons la qual, els vicis del sòl constitueixen una subespècie dels vicis de projecte i existeixen sempre que s'edifiqui sobre terrenys en un estat en què l'obra quedi compromesa en la seva solidesa)].

A la jurisprudència observem que l'omissió o deficiència dels estudis sobre la natura del sòl (vici de sòl) no sols permet considerar un vici de projecte imputable al projectista sinó que a més a més, constitueix un vici de direcció atribuïble a la funció directiva a l'obra, ja que entre les competències fonamentals del director, l'article 12 de la Llei 38/1999, d'Ordenació de l'Edificació, de 5 de novembre, inclou l'adequació dels fonaments i de l'estructura projectats a les característiques geotècniques del terreny sobre el qual es vol edificar, obligació que emana de la *lex artis* que impregna la seva tasca com a director de l'obra, de tal forma que l'arquitecte que exclusivament dirigeixi l'obra, estarà obligat a formular en el projecte les correccions que consideri oportunes, en tot allò en que el projecte sigui contrari a la *lex artis*.

Així per exemple, d'entre moltes altres, la SAP Jaén, Secció 3a, 17.6.2002 (Ar. 201451), que condemna a l'arquitecte projectista i director de les obres al costat de la resta de demandats per un vici del sòl: encara que en el cas, segons el perit judicial, donada la naturalesa i situació de l'obra, l'estudi del sòl no era preceptiu, l'arquitecte, que no sols va ser l'encarregat de redactar el projecte, sinó també de dirigir i vigilar els treballs, sota la superior inspecció del qual han d'actuar els altres intervinents en el procés constructiu, ha de respondre del vici del sòl al·ludit. Igualment, la recent SAP Orense, Secció 2a, 14.2.2003 (Ar. 407) o la SAP Badajoz, Secció 3a, 22.1.2001 (Ar. 121758).

En el cas d'omissió en la detecció i/o esmena d'aquests vicis de sòl per absència d'estudis del terreny en el projecte, la responsabilitat del director de l'obra serà solidària amb la de l'arquitecte projectista, en cas de recaure ambdues funcions sobre tècnics diferents. En aquest sentit, la STS, Sala 1a, 5.3.2001 (Ar. 2592), entén que "si un arquitecto se ha de basar en lo efectuado anteriormente por otro, está asumiendo lo llevado a cabo por éste y no puede eludir la responsabilidad afirmando que lo anteriormente ejecutado y dirigido lo fue por otra persona" (FJ. 1r). Així doncs, en els supòsits en què no existeix en el projecte un estudi geotècnic (independentment que sigui o no preceptiva la seva inclusió en el projecte d'obra) o en els supòsits en què existeix però és deficient o inadequat, el director respondrà conjunta i solidàriament amb el projectista pels vicis del sòl que puguin generar danys, donada l'enorme importància de l'esmentat estudi per a la verificació del fonament i estructura del terreny que competeix a l'arquitecte director.

La Sentència analitzada ve a recordar-nos que, malgrat aquest especial deure de previsió del tècnic a l'obra, actuen també aquí com a límits excloents de la seva responsabilitat els conceptes de cas fortuït o força major. Tal i com afirma Díez-Picazo², només quan el dany sigui previsible

² Díez-PICAZO Y PONCE DE LEÓN, LUIS, *Derecho de Daños*, Civitas, Madrid, 1999, pàg. 363.

sorgeixen per a l'eventual danyant especials deures de prevenció i evitació, de tal forma que "cualquier enjuiciamiento sobre la inevitabilidad está fuera de lugar si el daño no resultaba previsible".

L'important aquí s'esdevé en precisar que, en l'àmbit de la responsabilitat civil dels agents de la construcció, s'ha atorgat un abast i sentit summament estrictes a aquests conceptes exoneradors de responsabilitat fonamentats en la imprevisibilitat.

És el cas, d'entre molts altres, de la STS, Sala 1a, 28.2.1991 (Ar. 1609), que determina que "para que exista la irresponsabilidad [que el artículo 1105 Cc establece] se precisa que el suceso sea imprevisible o insuperable e irresistible y, por tanto, que no se deba a la voluntad del obligado (...), así como que haya una relación entre el evento y el resultado", circumstància que no és d'apreciar en el supòsit resolt, en què el resultat danyós ha estat produït per l'actuació negligent del recurrent demandat (FJ. 3r). També la SAP Màlaga, Secció 6a, 15.12.1999 (Ar. 8309) exposa que el cas fortuït, com a causa d'exoneració genèrica de responsabilitat, ha d'entendre's d'una forma estricta o restrictiva, comprensiva únicament de tot succés impossible de preveure, o que, previst, sigui inevitable, així que per a què serveixi per a exonerar de responsabilitat han de concórrer en ell aquestes dues notes essencials, «imprevisibilitat» i «inevitabilitat», la qual cosa no es dóna en el cas.

De tal forma, i com a regla general seguida pels nostres Tribunals, la negligent omissió o deficiències d'un estudi geotècnic impedirien apreciar la concurrència de cas fortuït per contingències que haguessin pogut preveure's amb un adequat estudi del sòl per part dels tècnics projectista i director facultatiu i la consegüent adopció de mesures oportunes respecte d'això (SSTS, Sala 1a, 11.10.1990 -Ar. 7859-, 31.10.1990 -Ar. 8276-, 5.1.1991 -Ar. 107-).

A la STS, Sala 1a, 26.11.1990 (Ar. 9047), el TS condemna a l'arquitecte director en unes obres com a únic responsable dels vicis del sòl que van causar esquerdes a la finca confrontant: "[l]a conducta del Arquitecto director de la obra ha de calificarse de negligente al no haber adoptado las prevenciones que las circunstancias de tiempo y lugar requerían y que sus conocimientos profesionales le exigían para evitar esos previsible daños" (FJ. 4t); fou doncs previsible que la construcció de l'edifici projectat i dirigit pel recurrent provoqués necessàriament assentaments a l'edifici confrontant, donada la compactació del terreny i l'augment de càrrega sobre aquest. La SAP Almeria, Secció 2a, 18.2.2002 (Ar. 115587), entén que les sèquies pròximes a l'obra no constitueixen una causa externa i aliena a la construcció, tal i com pretenen els recurrents, sinó que representen un element que va haver de ser tingut en compte per l'actuació d'aquests professionals per a neutralitzar els riscos que, previsiblement, podien derivar-se de la perillosa proximitat de les sèquies. Aquesta falta de previsió i adopció de mesures va tenir lloc tant en la redacció del projecte com en el moment de la seva execució, ja que el risc de filtració d'aigua va ser evident en tot moment. En la SAP Màlaga, Secció 5a, 13.12.2000 (Ar. 2001/130980), la Sala condemna als dos arquitectes superiors demandats per considerar que la imprevisibilitat de les condicions humides del terreny únicament ve a agreujar el resultat danyós, que es deu en essència a un vici del sòl clarament imputable a l'omissió negligent per part dels tècnics projectistes i directors de l'obra [entén l'AP, pel que fa a l'aportació humida existent al solar construït i que agreuja el resultat danyós principal -vici del sòl-, que "en un evento dañoso pueden concurrir varias causas (...) y nada obsta a la existencia de una concausa que, sin ser la propiamente desencadenante, pueda contribuir a hacer más grave el resultado" (FJ. 4t). Afegeix la Sala que "la posible imprevisibilidad de la causa que agrava el daño (es refereix a l'aportació humida denunciada pels tècnics recurrents), generado por la otra concausa (vici del sòl), no se extiende a ésta", és a dir, no la pot excusar. La insuficient previsió del Projecte va crear el risc o perill del resultat lesiu, la qual cosa porta l'existència d'una causa concurrent clarament eficient ("potencial") per a la producció del resultat danyós].

El cas comentat s'allunya notòriament de la regla general consolidada en la jurisprudència precedent en relació a la fins ara comuna interpretació restrictiva de l'abast de la força major o cas fortuït com a motiu d'exoneració de responsabilitat civil dels agents de la construcció. El Tribunal Suprem justifica aquí l'exclusió de responsabilitat dels tècnics demandats en la concurrència d'un fet aliè a l'actuació professional (força major); atorga la Sala un abast sorprenentment ampli a aquesta circumstància exoneradora, que és portada a l'insòlit extrem d'entendre que l'absolució ha de prevaler fins i tot davant d'un incompliment de la normativa administrativa tècnica que regeix en la matèria constructiva:

En la resolució d'un dels motius al·legats per l'actora recurrent, sobre la infracció del Decret 3209/1974, de 30 d'agost (normativa sismo-resistent PDS-1), la Sentència, en el seu FJ. 3r, rebutja l'argument per dues raons: en primer lloc, i en relació amb una qüestió de forma processal, reitera el Tribunal que la cita de normes administratives no és admissible en el recurs de cassació en l'ordre jurisdiccional civil (SSTS, Sala 1a, 27.2.2003 -Ar. 2515-, o 25.4.2002 -Ar. 5243); en segon terme, en allò substantiu, arriba a defensar la Sala que, de la mateixa forma que el compliment de les normes reglamentàries no exclou la imputació de responsabilitat dels agents de la construcció, en el sentit invers, tampoc l'incompliment d'aquesta normativa, si s'escau, comportaria necessàriament el naixement de l'obligació de reparar els danys causats quan l'esdeveniment o sinistre és degut a força major i, per tant, no hi ha cap causalitat que disposi la viabilitat de la imputació de responsabilitat.

En primer lloc, hauríem de posar en dubte si l'actuació del tècnic projectista va exhaurir l'especial diligència que li és exigible, ja que s'ha provat que, encara que va realitzar tastos i va observar les recomanacions dictades per una empresa especialitzada que un any abans de l'execució de les obres en litigi va dur a terme un estudi geològic de la zona amb motiu d'una edificació confrontant, no va elaborar personalment ni va encarregar per compte d'altri cap estudi geològic del sòl. En segon lloc, tot i acceptant l'existència d'un factor imprevisible, aliè a l'actuació dels tècnics demandats, hagués estat potser més adequat apreciar una concurrència de causes en l'esdeveniment ruïnògen per a la consegüent moderació de responsabilitat dels demandats, tal com, en casos anàlegs, resolen la STS, Sala 1a, 18.6.1998 -Ar. 5066- o la SAP Màlaga, Secció 5a, 13.12.2000 -Ar. 2001/130980-, a què abans hem al·ludit.

- *Taula de Sentències del Tribunal Suprem citades*

Sala i Data	Ar.	Magistrat Ponent	Parts
1ª, 5.3.2001	2592	Antonio Gullón Ballesteros	"Golf del Sur, SA" c. "Construcciones Isla Verde, SA" i Sergio Eugenio M.
1ª, 18.6.1998	5066	Ignacio Sierra Gil de la Cuesta	Francisco M. c. «Dasmel, SL», «Centro Comercial Ideal, SL», «Sericar, SL» Máximo R. P. i Carlos T.
1ª, 24.4.1997	3396	Luis Martínez-Calcerrada y Gómez	Propietaris de la casa nº 15 de l'Avda. Constitución de Albarán c. José Miguel T.
1ª, 28.2.1991	1609	Antonio Rodríguez Fernández	D.ª Concepción G. c. José Manuel A., Carlos A., Ignacio G., Ayuntamiento de Andoain i Obispado de San Sebastián.

1ª, 5.1.1991	107	Rafael Casares Córdoba	Perfecto A. i Mariano C. c. "Construcciones Brues, S. L.", "Bilbao, Compañía Anónima de Seguros" i José María Javier V.
1ª, 26.11.1990	9047	Pedro González Poveda	Salvador V. c. José B., Santiago A., Isidro P. i Manuel S.
1ª, 31.10.1990	8276	Ramón López Vilas	Miren Z. c. Estanislao B., Jesús M.ª T. i Fermín O.
1ª, 11.10.1990	7859	Ignacio Sierra Gil de la Cuesta	"Inmobiliaria Fuensol S. A." c. Tomás L.
1ª, 10.6.1986	3382	Rafael Pérez Gimeno	Ayuntamiento de Alcalá de Chivert c. Manuel A., José Antonio M., Ramón B., José María C. i "Construcciones Castillo, SA"

• *Taula de Sentències d'Audiències Provincials citades*

AP, Secció i Data	Ar.	Magistrat Ponent	Parts
Orense, 2a, 14.2.2003	407	Abel Carvajales Santa Eufemia	Manuel C. c. Ildefonso E., Amando C. i "Construcciones Groval Gil, SL".
Tarragona, 3a, 11.7.2002	244597	Juan Carlos Artero Mora	Ángela M. c. Promociones Nuevo Cambrils SA, Joaquín L. i Josep M. LL.
Alicante, 5a, 15.3.2002	140048	Francisco Javier García Ferrández	Comunitat de Propietaris de l'Edifici sit. a Campelló c. hereus de Manuel B. i de Josefina M., hereus de Gabriel P. i Gabriel José P. i Juan Ramón V.
Almería, 2a, 18.2.2002	115576	José Luis Castellano Trevilla	Ayuntamiento de Máchale c. Carmelo B., i AGF, Unión Fénix Seguros y Reaseguros, SA"
Jaén, 3a, 17.6.2002	201451	José Cáliz Covaleda	Clara N., Manuel F., Rafael G. Fernando G., Pedro José R., Luis G. y Miguel V. c. "Peregosa, SA", hereus de Miguel Angel H. i contra Domingo A., Eloy A-Z i Alberto P.
Almería, 2a, 18.2.2002	115587	José Luis Castellano Trevilla	Antonio M. c. Enrique G., Plácido L., Manuel M. i María del Carmen S.
Cuenca, 1a, 5.4.2001	180126	Leopoldo Puente Segura	Estilista A. c. Carlos O., Jesús S. i Andrés S.
Alicante, 5a, 30.3.2001	155854	Enrique García-Chamón Cervera	Rafael Manuel C. c. Federico L., José F., i "Estructuras A., SL".
Badajoz, 3a, 22.1.2001	121758	José Manuel Lizasoain Sasera	Francisco M. c. Lorenzo R., Alonso G., i Luis C.
Málaga, 5a, 13.12.2000	2001/ 1309880	Enrique Emilio Vives Reus	Comunitat de Propietaris c. Emilio Q., Javier B., Fernando M., "Crosu, SA" i Salvador S.
Ciudad Real, 2a, 10.7.2000	107203	Rosa Villegas Mozos	Félix Ricardo, Dionisio Jesús i Brígido Antonio U.-P., c. Vicente C., "ASEMAS", María Luisa P., "MUSAAT", "Estructuras Ceante, SL" i "La Equitativa".
Málaga, 6a, 8309		José Javier Díez Núñez	Francisca P., Rafael R. i Carmen R. c. la

15.12.1999

“Urbanización Los Pacos, SA”, “Proapo,
SA”, “Plus Ultra”, Valerio M., Luis P. i
Ricardo G.
